

Шануймо скарби світової літератури

*Огляд книг, виданих в
Україні до 1960 року*

Слово до читача

Пропонований огляд – це спроба зберегти інтелектуальні скарби - книги, видані у минулому столітті. Можливо, хтось подивується, для чого зберігати старе, коли є новіші видання і електронні варіанти. А для чого ми зберігаємо старі фотографії, якісь дрібнички? Очевидно, є речі, які нам дорогі і цінні для нас як пам'ять про рідних, приємні події, спогади. А ще існують диваки, їх називають бібліофілами, котрі люблять і колекціонують старі книги. Адже книга – це велика праця. Мова йде не лише про роботу автора (часто книга пишеться роками, особливо якщо це наукові дослідження), а й про величезний колектив задіяних працівників, починаючи від друкарні і завершуючи книжковим магазином. Книга – це ще й історія, подія, епоха. Колись читач в бібліотеці намагався обрати стару, потерту книгу, що означало її популярність і читаність. Тож важливо шанувати «зачитану», стареньку книгу, як шануємо батьків і старших людей.

У фонді бібліотеки зберігається багато старих книг, яким більше 60 років, навіть створено окремий відділ, що налічує 500 примірників. До відділу увійшли художні та галузеві книги, видані до 1960 року.

В огляді пропонується ознайомитися з трьома цікавими художніми книгами, що належать до скарбів світової класики і перекладені видатними українськими діячами в галузі літератури.

Про літературний процес в Україні у 40-50-ті роки ХХ століття

Не зважаючи на тиск цензури та нав'язуваний сталінською владою метод соціалістичного реалізму у повоєнні роки з'являлися літературні таланти України : П. Панч, В. Сосюра, С. Голованівський, Ю. Яновський, О. Довженко, продовжили діяльність П. Тичина, М. Рильський , М. Бажан, О. Гончар та інші. Навіть упродовж воєнних років написано нові твори : «Україна в огні» Олександра Довженка, «Похорон друга» Павла Тичини, «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги. Зрештою, у багатьох українських поетів є написаний у ті роки хоча б один твір, що ввійшов золотим рядком у скарбницю нашої поезії. А, якщо згадати справжні художні витвори з цієї теми поетів еміграції — Є. Маланюка, О. Теліги, О. Ольжича, Б. Кравціва та інших, загальна картина постане справді гідною. Варто згадати також українську поезію антифашистського Опору — це яскравий ще не достатньо досліджений феномен. Слідом за фронтовою лірикою з'являлися й епічні полотна, де вирізнялися поеми П. Тичини «Похорон друга», М. Рильського «Жага» , М. Бажана «Данило Галицький» , В. Сосюри «Мій син» , А. Малишка

«Полонянка» , В. Швеця «Галька» . Це були переважно ліричні, лірико-епічні поеми патріотичної та гуманістичної тематики, сповнені особистими почуттями авторів. У розвиток художньої прози воєнних років зробили свій внесок як відомі майстри слова, так і молоді автори. Література повоєнного періоду поповнюється новими жанрами. Поезія поповнилась ліро-епічною поемою, героїчною баладою, віршованою повістю, ліричним циклом і чималою кількістю різновидів лірики, зокрема філософсько-медитативної. У прозі розвиваються як оповідання, так і епопея, набувають поширення історичний роман, художня документалістика, «підліткова» повість, з'являється нове в пригодницькому жанрі.

Однак всієї правди післявоєнного життя письменники розповісти не мали можливості. Було жорстоко заборонено висвітлювати про істинну дійсність війни, про те, що мільйони людей не повернулися з фронтів, тисячі стали інвалідами. Україна була зруйнована, не вистачало продовольства, палива, транспорту, шкіл і підручників. Та попри це літературний процес в 40-50-ті роки розвивався.

Зміни в літературному процесі України з'являються лише на кінець 50-х років у зв'язку з потеплінням суспільної атмосфери після смерті Сталіна та викриттям культу його особи. В літературі того періоду з'явились гуманістичні тенденції, аналітика та людинознавчий пафос.

І саме в контексті таких тенденцій розвивається **перекладацька діяльність світової класики.**

Про розвиток перекладу в Україні

В Україні інтенсивний розвиток художнього перекладу починається в 20 – 30-і роки XIX ст. Поети-романтики перекладають твори російської та польської літератури: Л.Боровиковський дає вільний переклад “Світлани” Жуковського під назвою “Маруся”, А Метлинський перекладає поезію А. Міцкевича. У переважній більшості українських перекладів того часу відсутні своєрідні риси оригіналів – поети на свій розсуд скорочують або розширюють тексти оригіналів у перекладах.

У 40-50 роки XIX ст. важливе місце в історії українського художнього перекладу належить Т.Г. Шевченку. У циклі “Давидові псалми” Шевченко поєднує дбайливий переклад окремих фрагментів текстів з переспівом інших фрагментів, тобто, зберігаючи образну систему оригіналів, поет часто надає їм нового ідейного звучання. Різні редакції Шевченкового перекладу уривків “Слова о полку Ігоревім” свідчать про те, що поет надавав великого значення цій своїй роботі, прагнучи подолати усталене в перекладацькій практиці першої половини XIX ст.

уявлення про “пісенність” давньоруської пам’ятки і намагаючись інтерпретувати її як драматичний монолог.

Друга половина XIX ст. ознаменувалася розквітом діяльності М.П. Старицького, який увійшов в історію українського художнього перекладу як вдумливий інтерпретатор “Гамлета” Шекспіра, сербського епосу, “Демона” і багатьох інших віршів М.Лермонтова, численних творів Пушкіна та Некрасова. Під пером М.Старицького художній переклад стає своєрідною лабораторією творення нових засобів поетичної мови, зокрема неологізмів.

П.О Куліш переклав 15 п’єс Шекспіра, твори Гете, Шіллера, Байрона, Гайне та ін. Частина його перекладів наближається до переспівів.

Згодом розгортається перекладацька творчість великого поета і вченого І.Франка – автора численних перекладів з багатьох мов світу. Франко переклав першу частину “Фауста” Гете, “Мертві душі” Гоголя, політичну лірику Гейне, багато творів Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Міцкевича, чимало балад і пісень західноєвропейських народів, багато творів античних авторів. Він написав наукову роботу “Дещо про штуку перекладання”, в якій піддав критичному аналізу польський переклад “Каменярів”. У цій статті Франко обстоює повноцінний художній переклад, який відтворював би оригінал в органічній єдності його змісту і форми. Чимало влучних і яскравих висловлювань про специфіку художнього перекладу міститься і в інших літературно-критичних статтях Франка.

Леся Українка відома в історії українського художнього перекладу своєю працею над десятками ліричних поезій Гайне, прозою Гоголя та Горького, уривками з творів Гомера, Данте, Байрона, ліричними піснями давнього Єгипту й гімнами з давньоіндійських книг “Ригведи”.

Багато поетичних перекладів, які презентували літератури Східної Європи, Америки та Росії, зробив П.А.Грабовський. Значну частину своїх перекладів Грабовський виконував за допомогою **підрядників**, які готували для нього товариші – політичні засланці. **Підрядник** – це проміжний текст між оригіналом і перекладом. Він передає, насамперед, зміст оригіналу і лише деякі особливості його художньої форми. Потреба використання підрядника існує остільки, оскільки не всі перекладачі обізнані належною мірою з мовами першотворів. Не слід вважати, що переклад з підрядника є менш повноцінним за переклад з першотвору. В історії художнього перекладу є чимало прикладів блискучих поетичних перекладів, виконаних за допомогою підрядника. Так, ще в 40 роки XIX ст. В.А.Жуковський переклав поему Гомера “Одіссея”, користуючись німецьким

підрядником. М.П.Бажан здійснив переклад поеми Шота Руставелі “Витязь у тигровій шкурі” також за допомогою підрядника. Обидва вищезгадані переклади належать до найвищих здобутків перекладацького мистецтва. Кращі переклади за підрядниками П.Грабовського (наприклад, поеми Байрона “Шільйонський в’язень”) є також визначними художніми творами, які дають чітке уявлення про оригінал. Сам Грабовський так писав про свою працю над перекладами: “В кожному творі для мене мають вагу головна думка та загальний характер, дрібниці мені – ніщо...”

Чільне місце як теоретик і практик українського художнього перекладу посідає Максим Рильський, якому належать блискучі переклади поеми Міцкевича “Пан Тадеуш” (на думку польських літературознавців – найкращий з перекладів цього твору), поеми Вольтера “Орлеанська Діва”, роману Пушкіна “Євгеній Онєгін”, новел Мопасана і Джека Лондона, повістей Гоголя, трагедій Шекспіра та сотень інших поетичних ліричних творів російських, білоруських, польських французьких, німецьких авторів.

Переклади Миколи Бажана - “Витязь у тигровій шкурі” Шота Руставелі, “Фархад і Ширін” Навої, “Моцарт і Сальєрі” Пушкіна, твори Гельдерліна і Гете, Норвіда і Рільке – характерні відтворенням найтонших нюансів думки автора в поєднанні з точною мелодикою, ритмікою та фонікою оригіналу.

Трагічні події 1930-х років ХХ століття вирвали з лав творців української культури таких визначних перекладачів як Микола Зеров, Валеріан Підмогильний, Михайло Драй-Хмара, Микола Вороний, Павло Филипович, Дмитро Загул та інших представників “Розстріляного Відродження”. Сталінські репресії злочинно перервали велику культурницьку працю по виконанню заповітів І.Франка та Л. Українки – створення золотого фонду перекладів: від античних авторів до письменників наших днів.

Великою втратою для українського перекладу була й смерть засланоного на далеку Північ талановитого прозаїка Валеріана Підмогильного. Він був перекладачем багатьох романів, повістей, оповідань насамперед з французької мови творів Бальзака, Стендаля, Мопасана, Анатолія Франса. Для перекладів Підмогильного властиве тонке відчуття стилістики кожного письменника.

Наприкінці 1940 – на початку 1950-х років в Україні знову почали систематично публікуватися художні переклади, але переважно з російської літератури письменників соцреалістів. В той же час істотно зменшилася кількість перекладів з усіх інших літератур світу. У цей же час набула поширення тенденція буквалізму в перекладі, а також практика “наближення” української мови до російської мови

оригіналу, що призводило до появи, так званої, “перекладацької мови”, сповненої штучних слів та граматичних конструкцій, скалькованих з російської.

Послаблення ідеологічного тиску Москви у роки “відлиги” наприкінці 1950-х – у 1960-х роках дало можливість створити у видавництвах відділи перекладної літератури, які починають видавати переклади не тільки з визнаних світових мов, але й з мов італійської, шведської, датської, грецької, хінді та ін. На основі теоретичних поглядів і практичної діяльності перекладачів старшого покоління утворюється **українська школа художнього перекладу**. Найвизначнішими представниками цієї школи були Григорій Кочур і Микола Лукаш. Близкучий ерудит, знавець світової літератури і декількох іноземних мов Кочур, який провів 10 років у сталінському концтаборі, звинувачений в “українському буржуазному націоналізмі”, був одним з найбільш плідних перекладачів 60-90-х років грецьких та римських ліриків, англійських, американських, французьких, італійських, іспанських, чеських, грузинських, литовських та інших поетів.

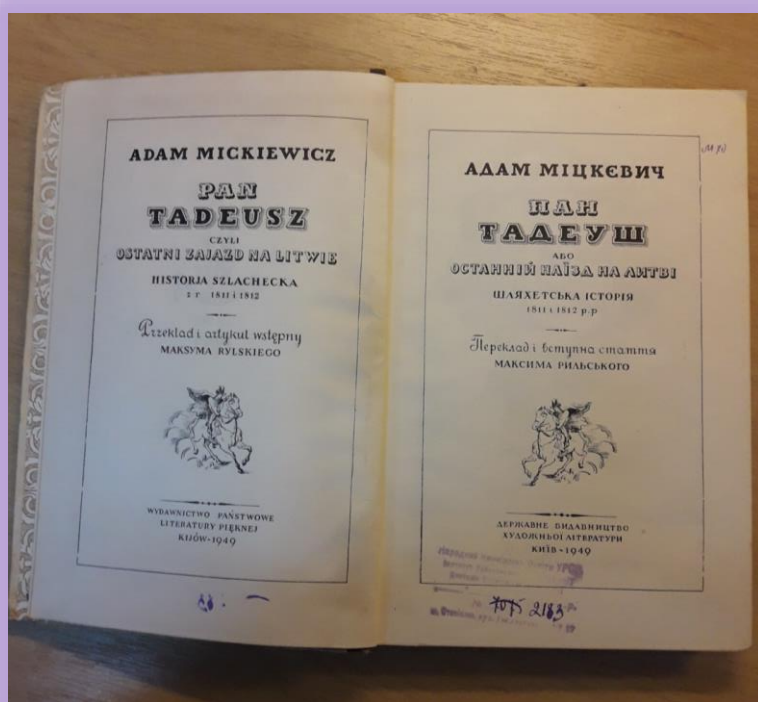
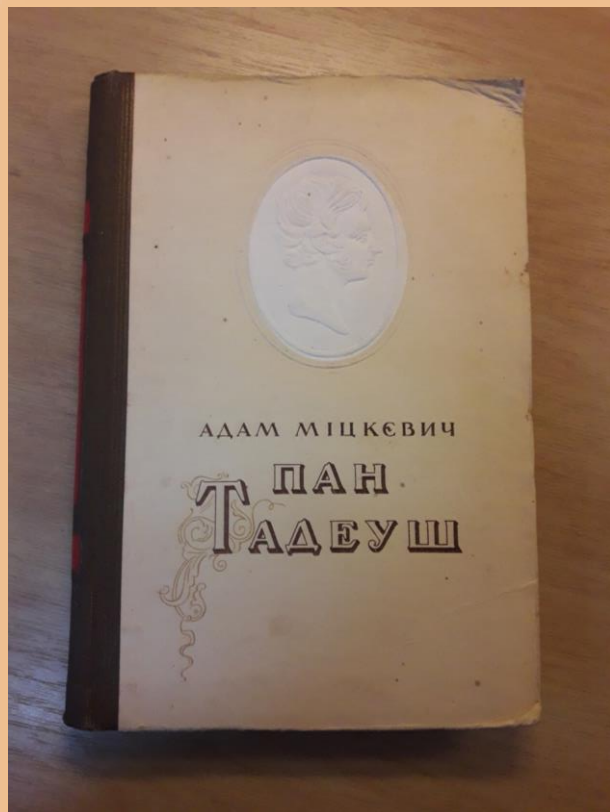
Микола Лукаш – поліглот, який перекладав з 14 мов і був глибоким знавцем української мови, відзначався сміливим підходом до розв’язання складних перекладацьких завдань. Йому належить перший повний переклад “Фауста” Гете, переклади “Декамерона” Бокаччо, “Пані Боварі” Флобера поезій Аполлінера, Лорки, Бернса, Верлена, Тувіма. М. Лукаш також зазнав репресій з боку комуністичної влади: протягом тривалого часу його переклади були заборонено публікувати.

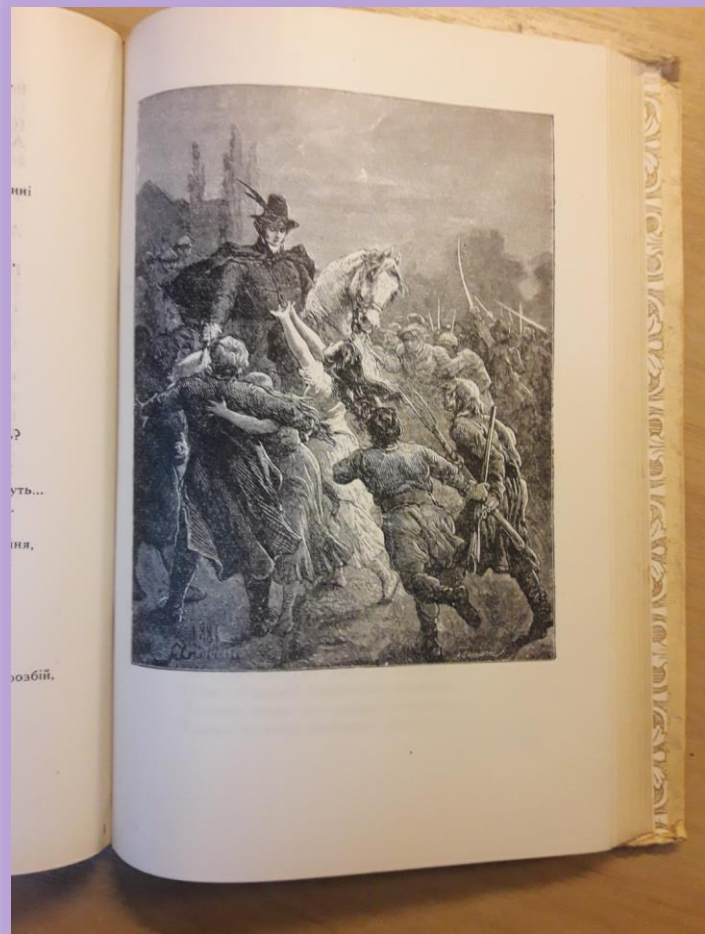
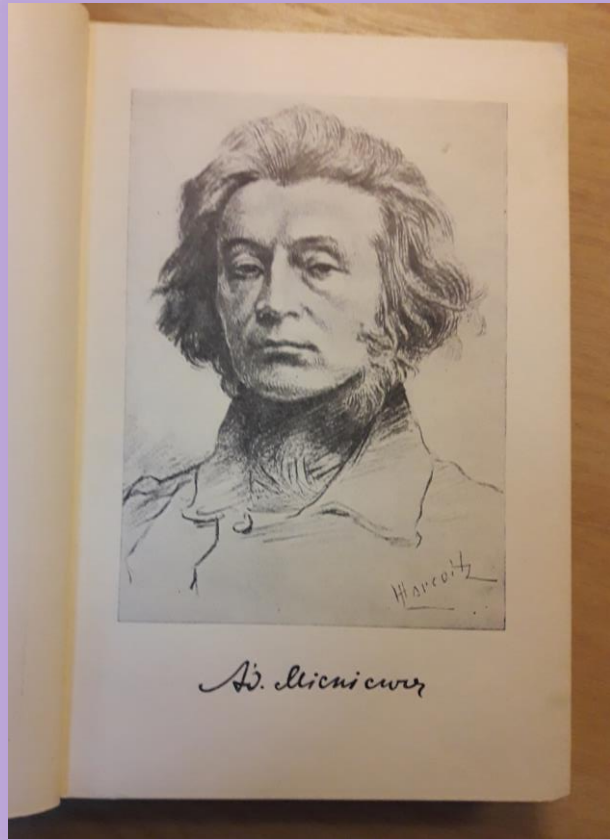
У повоєнні часи сформувалися й розквітли таланти таких видатних майстрів перекладу як Дмитро Білоус, автор “Антології болгарської поезії”, Михайло Москаленко, автор перекладів з французької, іспанської, слов’янських мов, Володимир Житник, автор перекладів багатьох ліричних поезій з чеської, словацької, польської мов, Ольга Сенюк, перекладачка творів скандинавських літератур – Сельми Лагерлеф, Стріндберга, Ліндгрена, Якобсена, Мар Пінчевський, перекладач багатьох американських авторів: Скотта Фіцджеральда, Фолкнера, Гемінгвея, Євген Попович, перекладач німецької прози XIX-XX ст., зокрема Томаса Манна, Гессе, Кафки, Юнгера і багато інших визначних творців перекладацтва в Україні.

Отже сьогодні Україна займає не останнє місце в світовій перекладацькій теорії і практиці.

https://studopedia.com.ua/1_278558_rozvitok-perekladu-v-ukrayini.html

Знайомство з світовими скарбами, які зберігаються в бібліотеці
ОІППО

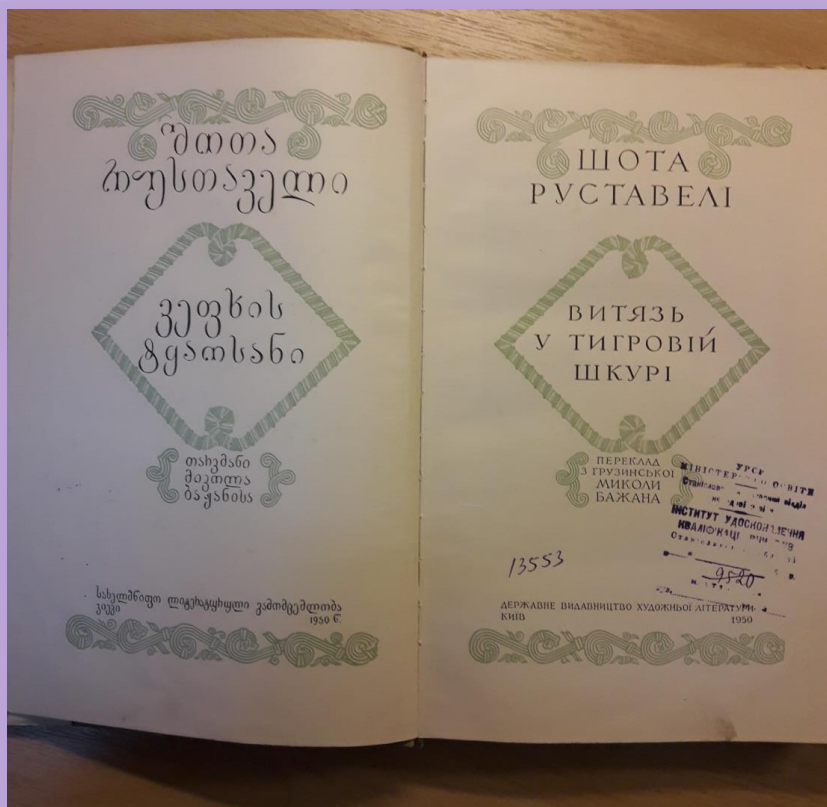
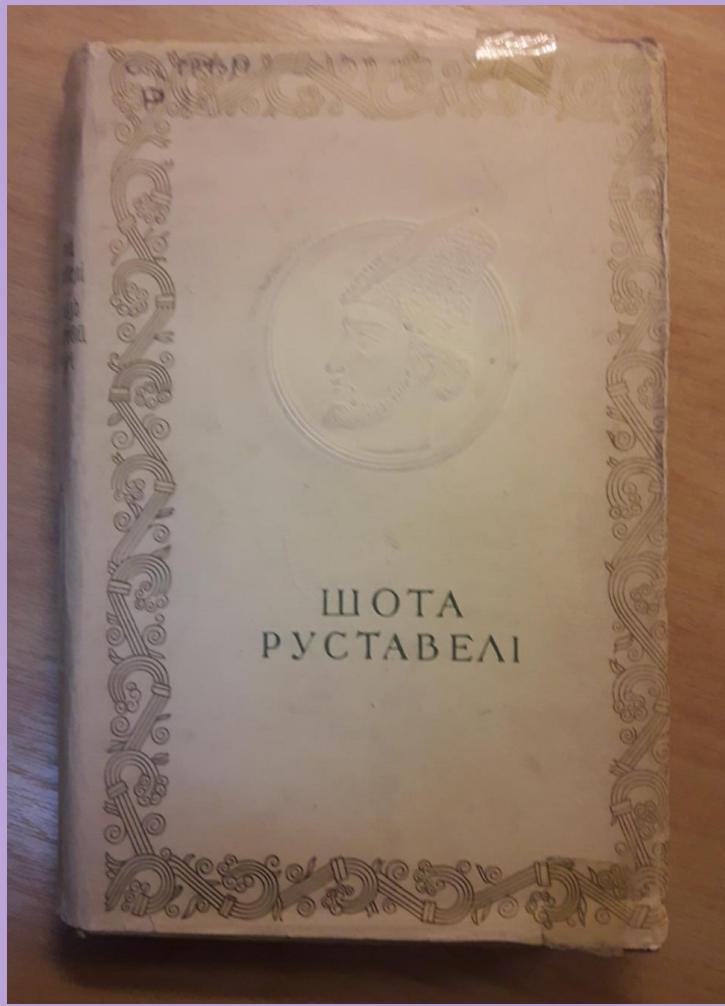
Міцкевич А. Пан Тадеуш або останній наїзд на Литві. Шляхетська історія 1811 і 1812 р. р / Адам Міцкевич; переклад і вступна стаття Максима Рильського; ред. М. Терещенко; ілюстр. худож. Андріолі (1881) ; [приміт.: с. 381-395] . – К.: Державне видавництво художньої літератури 1949. – 397 с.: іл.

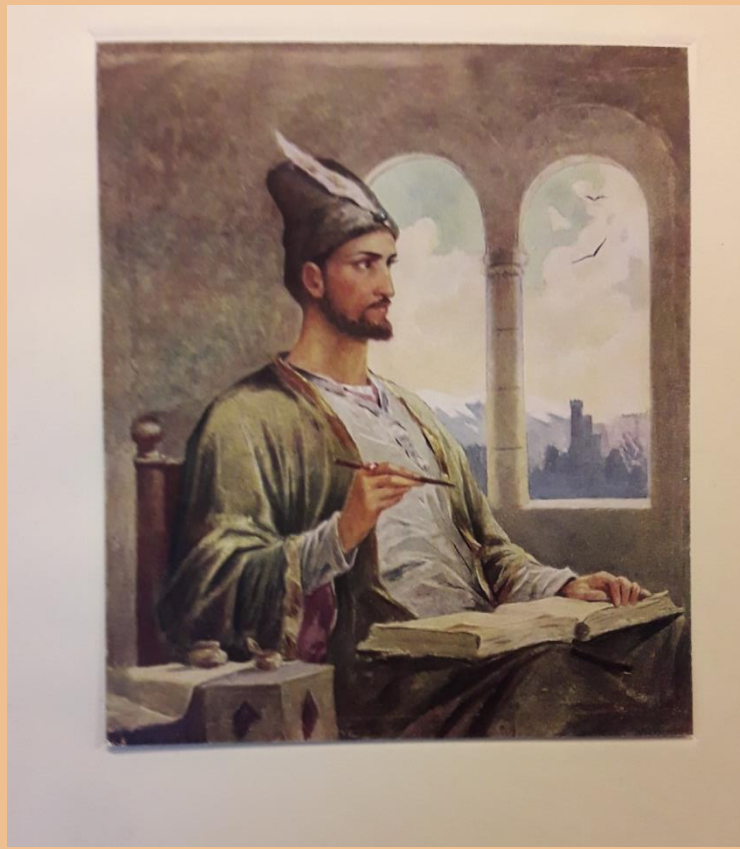
Книга ця видана до 150-річчя від дня народження видатного польського поета Адама Міцкевича. Вступна стаття, написана М. Рильським, вся проникнута радянсько-сталінською ідеологією, головним мотивом якої було єднання і братання, дружба народів, протест проти світового ладу в ім'я гноблених, посиланнями на класиків «марксизму». Однак не будемо судити. Адже тяжкі часи сталінських переслідувань діячів літератури і мистецтва спонукали до уступок задля можливості вносити у світову скарбницю головні людські і Божі цінності, важливі моральні і естетичні поняття та принципи. І з цих міркувань вступна стаття не втрачає своєї значимості, бо доносить нам наміри перекладача: розповісти українському читачеві про життя і творчість Адама Міцкевича та зробити доступною саму поему «Пан Тадеуш». Віддаймо шану Максиму Рильському за велику роботу з перекладу поеми Міцкевича на українську мову.

*Звертаємо увагу на відомі імена творців книги: редактор – **Микола Іванович Терещенко**, який у повоєнні роки працював редактором Держлітвидаву у Києві та був відомим поетом і перекладачем. Перекладав з російської, білоруської, польської, словацької, чеської, прованської, французької мов. В бібліотеці ОІППО зберігаються також книги в перекладі М. Терещенка, наприклад казка О.С. Пушкіна «Руслан і Людмила».*

*Доречно сказати про ілюстрації, використані в поданій книзі. Автор цих ілюстрацій **Міхал Ельвіро Андріолі** -*

польський художник (маляр та графік), ілюстратор італійського походження, народжений у Литві. (1836-1893), котрий навчався у Московському художньому училищі та Петербурзькій академії мистецтв та був відомим ілюстратором книг, в тому числі і А. Міцкевича.

Руставелі Ш. Витязь у тигровій шкурі / Шота Руставелі; редакт. М. Терещенко; перкл. з грузинської М. Бажана; портр. засл. діяча мистецтв УРСР худож. М. Дерегуса; ілюстр. лауреата Сталінської премії І. Тоїдзе. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1950. - 303 с. : іл.

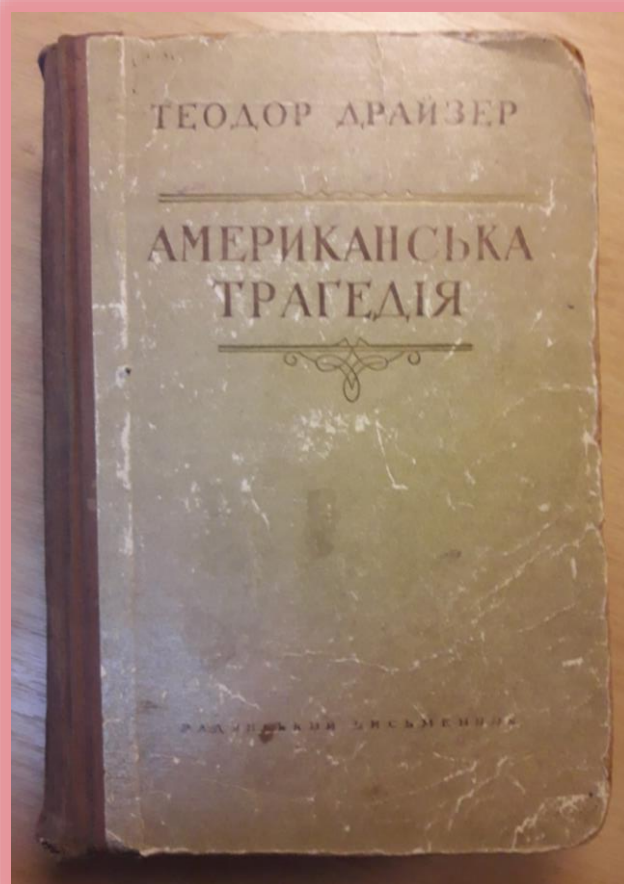
Ще одна гідна книга, щоб її зберігати для наступних поколінь. Створена в ті ж повоєнні часи і тою ж спілкою творців, що і попередньо представлена книга. Редактор Микола Терещенко, а перекладач відомий український поет Микола Бажан.

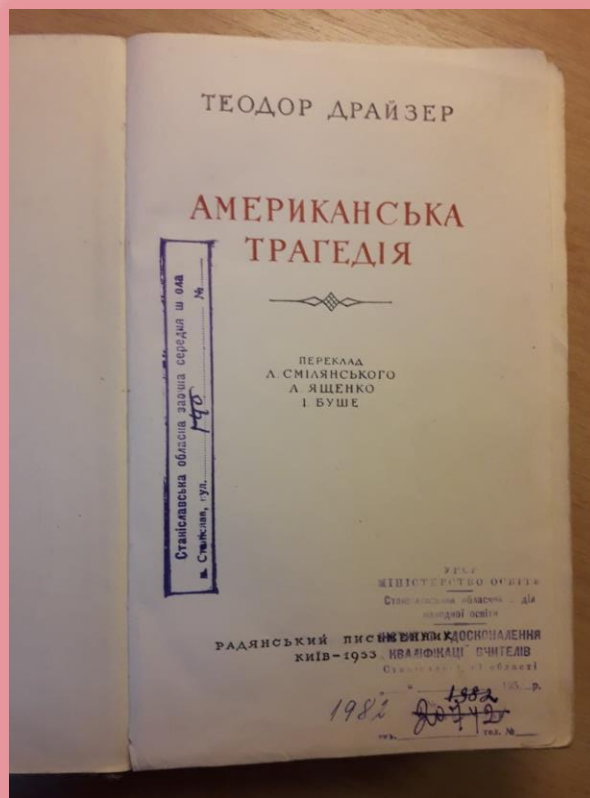
Шотá Руставéлі — грузинський поет XII століття, більшість дослідників вважають його одним із найвидатніших представників літератури середньовіччя. Також державний діяч. Автор грузинської національної епічної поеми «Витязь у тигровій шкурі».

«Витязь у тигровій шкурі» був уперше опублікований лише 1721 року, і відтоді поему було перекладено чи не на усі мови світу. Переклади українською мовою робили Микола Бажан (1937), Микола Гулак і Григорій Халимоненко (1991). Саме переклад Бажана став класичним каноном, який вивчається у школах, а його переклад назви закріпився в Україні як стандартний.

Крім того, «Витязь у тигровій шкурі» є справжнім шедевром серед ілюстрованих світських творів Грузії. Інститут рукописів Грузії у Тбілісі володіє двома фоліантами XVI ст. а також кількома рядками поеми, датовані XIV ст. Інші копії поеми належать до XVII ст.

Переклади Миколи Бажана - “Витязь у тигровій шкурі” Шота Руставелі, “Фархад і Ширін” Навої, “Моцарт і Сальєрі” Пушкіна, твори Гельдерліна і Гете, Норвіда і Рільке – характерні відтворенням найтонших нюансів думки автора в поєднанні з точною мелодикою, ритмікою та фонікою оригіналу. М.П.Бажан , переклад поеми Шота Руставелі “Витязь у тигровій шкурі” здійснений також за допомогою підрядника.

Драйзер Т. Американська Трагедія / Теодор Драйзер.- Редакт. Ю. Дольд-Михалик; перекл. : Л. Смілянський, Л. Яценко, І. Буше; худож. О. Фаєрчук . – К.: Радянський письменник, 1953. – 718 с.

Роман американського письменника Теодора Драйзера вперше був надрукований у 1925 році і став дуже популярним у читачів. Сюжет побудований на випадку вбивства у 1906 році американським хлопцем Честером Джиллетом своєї дівчини. Популярність роману була настільки значною, що вже у 1926 році була поставлена й театральна вистава за версією роману. Пізніше з'явилися фільми. Роман до цього часу є популярним соціальним твором і неодноразово друкувався в перекладах іншими мовами. Потрібно сказати, що Теодор Драйзер є досить відомим світовим письменником. До його пера належать такі відомі твори: «Сестра Керрі», «Дженні Герхардт», відома «Трилогія бажання (Фінансист. Титан, Стоїк)», збірки оповідань, п'єси та інше.

Тож треба оцінити вихід такого відомого твору як «Американська трагедія» в українському перекладі у 1953 році в Києві. Редактором видання виступив відомий радянському читачеві письменник Юрій Дольд-Михайлик («І один у полі воїн»- трилогія про розвідника Григорія Гончаренка»). Перекладачами були також відомі в свій час українські літератори та діячі культури: Леонід Смілянський, Леопольд Яценко та Іван Буше.

Основний доробок Леоніда Смілянського складають його історичні і біографічні твори: «Поетова молодість» - роман у двох книгах про Т. Шевченка, п'єси про Лесю Українку «Червона троянда» та Івана Франка «Мужицький посол». Але авторка запропонованого огляду в дитинстві зачитувалася повістю Л. Смілянського «Сашко», написану про війну.

Леопольд Іванович Яценко (1928-2016) — український музикознавець, фольклорист, диригент, композитор. Кандидат мистецтвознавства . Засновник та керівник хору «Гомін» (1969).

Іван Семенович Буше (1908, , 1979,) — український перекладач із болгарської мови. З російської мови перекладав п'єси О. Островського, також А. Чехова, М. Горького.

Віддаймо шану всім творцям цих чудових книг за те, що цінували світові скарби та намагалися донести їх до українського народу і збережемо їх для наступних поколінь.

Щоб пам'ятали.

Бібліотека ОІППО

2022 р., лютий